

Турсынғалиева М.Д., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор, ХАА академигі Ержанова С.К.

ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ БИЗНЕСТІ ДАМУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІН ТАЛДАУ

Әлеуметтік саясаттың американдық әл-ауқат мемлекетінің моделі мықты әлеуметтік заңнаманың болмауы және елдің қоғамдық-саяси өміріндегі оның салыстырмалы әлсіз ролі барысындағы қағидаларға негізделеді. АҚШ-ғы әлеуметтік қамтамасыз ету жүйесінің дамуы 1935 жылы президент Ф. Рузвельттің әлеуметтік сақтандыру туралы іргелі Заңды қабылдауынан бастау алды.

АҚШ-та әлеуметтік көмектің негізгі адресаты болып отбасы табылады. Материалды қолдауға ие болудың басты критерийі - кедейшілік, яғни отбасы мүшесіне шаққанда ресми бекітілген күн көріс минимумынан төменгі табыс. АҚШ-ғы аз қамтылған отбасыларға көмектің негізгі түрі болып балаларға берілетін жәрдемақылар табылады. АҚШ-ғы әлеуметтік саясаттың ерекшелігі – мұқтаж адамдарға ақшалармен салыстырғанда «натуралды» көмек көрсету. Мысалы: тек азық-түлік тағамдарын сатып алуды ғана қамтитын тамақтануға талондар (алкоголь, темекі, импорттық өнімдер, жануарлар азығынан басқа). Сақтандыру қатаң дербестелген болып табылады.

Ал, Еуропалық Одақтағы әлеуметтік саясатқа тоқталатын болсақ, бүгінгі күні мемлекеттік бақылау тек экономикалық ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік дамуға кедергі жасайды деген ойдың дамуымен ерекшеленеді. Бұл мемлекеттің ролі асыра мықты болған елдерде (скандинавиялық модель) әлеуметтік саладағы мемлекет ролінің қайта қаралуына әкелді. Әлеуметтік бағдарламалар әмбебап деңгейден дербес деңгейге қайта бағдарланды, ол, өз кезегінде, арзандау және тиімдірек болып табылады, себебі мекендік көмек шындығында оған мұқтаждарға ұсынылады.

Жалпыеуропалық әлеуметтік саясаттың негізіне экономикалық тиімділік және әлеуметтік салиқалылықтың үйлесу қағидасы қаланған. Еуропаның әлеуметтік саясатының теңдестік негізде дамуына, ЕО барлық мүше елдерінің қызығушылықтарын сақтау және транспаренттілікке айрықша назар аударылады. Әлеуметтік саясат жөніндегі министрлердің жиі кездесулері тәжірибемен алмасып, ортақ тұжырымдаманы өңдеуге мүмкіндік береді. Еурокомиссия есептер даярлап, зерттеулер өткізуге жәрдемдеседі. Еуропалық елдердің барлық үкіметтері әлеуметтік мемлекеттің, бұл, ең алдымен, Еуропалық Одаққа кіретін барлық елдердің жауапкершілігі деген пікірмен келіседі. Сондықтан адами капиталды қалыптастыру мен жаңа технологияларды өңдеуде мемлекет ролі аса зор.

Сондықтан Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің жаңа индустриалды елдерінің экономикалық өсімнің маңызды факторы ретінде жалпылама білімге назар аударғаны таң қалдырмайды.

Сонымен қатар, нарықтың өздігінен адами капиталдың инвестицияларға деген қажеттілігін қанағаттандыра алмайтыны айдан анық, себебі, біріншіден,

болжамды болашақ табыстарға қажетті қаражаттарды тарту немесе қарыз алу өте қиын, екіншіден, адами капиталды несиелерді қайтару кепілі ретінде қалдыру мүмкін емес. Сондықтан мемлекеттің білім беру жүйесін қаржыландыруда маңызды роль атқарытыны түсінікті де, тіпті егер адами капиталға мемлекеттік инвестициялар жеткіліксіз болғанның өзінде нарық олардың жетіспеушілігін толтыра алмайды. Бұл жағдайды мемлекеттің білім беру жүйесіне бөлетін қаражаттарының артуы дәлелдейді. Мысалы, АҚШ-та аталмыш қаражаттар 1990 жылы 87,9 млрд. доллардан, 2019 жылы 221,3 млрд. долларға дейін артқан. Ел алдында тұрған әлеуметтік және экономикалық қиындықтарға қарамастан, білім беру жүйесіне шығындарын Ресей Федерациясы да арттыруда.

Осы жағдаймен ХХ ғасыр шеңберінде индустриалды дамыған мемлекеттерде жоғарғы білім жүйесінің айтарлықтай өзгерістерге ұшырап, жоғарғы мектеп ролі мен маңызының артуы түсіндіріледі. Аталмыш өзгерістер профессорлық-оқытушылар кадрларының еңбек ету жағдайына, олардың ынталандырылуына, жұмыспен қанағаттану сезіміне, жұмысбастылыққа айтарлықтай ықпал етеді. Көптеген жаңа университеттер, колледждер, институттар пайда болып, дамыды.

Зейнетақы саласында «ұрпақтар келісім» саясаты жарияланған болатын. Оның мәні: зейнетақы аударымдары жұмыс істейтін халық табыстарынан жүзеге асырылады. Бірақ жалпы демографиялық қартаю және халықтың жекелеген топтары үшін 3-5 жылға зейнетақы жасының төмендеуімен салық жүктемесі дереу артып, зейнетақы қорынан төлем жүргізу үшін қаражаттар жетіспейді [2].

Жоғарыда айтылғандай, Еуропада демографиялық қартаю үрдісі байқалып отыр. Қоғамның қартаюы денсаулық сақтаудың жоғары стандартымен, сонымен қатар белсенді өмір сүру шегін арттырумен байланысты болып отыр. Осылайша, түрлі елдердегі жоғары зейнетақы жасы Албания, Германия, Дания, Италия және 4 елде байқалып отыр (ерлер 64,5-69; әйелдер – 63,5-69 жас); орташа зейнетақы жасы – Австрия, Бельгия, Ұлыбритания, Венгрия және 27 ел (ерлер 62-67; әйелдер – 57-65 жас); зейнетақы жасы төмен елдер – Белоруссия, Ресей, Түркия, Украина, Франция (ерлер 60; әйелдер – 55-60 жас).

Әдебиеттер

1. Джейми, С. Уолтерс Качественная эволюция малого бизнеса. 4 ключа к успеху без необходимости расширения компании / Джейми С. Уолтерс. - М.: Баланс Бизнес Букс, 2017. - 296 с.

2. Кузьмина, Е. Е. Предпринимательская деятельность: учебное пособие для среднего профессионального образования / Е. Е. Кузьмина. –3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. –417 с.